

**Presentatie WI-rapport “Investeren in integratie, reflecties
rond diversiteit en gemeenschappelijkheid”,
bijdrage Jan Peter Balkenende, Rotterdam, 8 maart 2003**

Geachte aanwezigen,

Ik ben gelukkig met het feit dat het WI voor het CDA het heeft aangedurfd om een omvangrijk document te maken over het integratiebeleid. Daar is toch de nodige lef voor nodig. Integratie is een gevoelig politiek onderwerp. Er is weinig wat de emoties de afgelopen jaren bij en rond verkiezingen zo heeft beheerst als het integratiebeleid. Dat geldt niet alleen voor 2002 en 2003. Het was ook in de jaren negentig al het geval.

Dat emoties hoog kunnen oplopen blijkt wel uit de debatten die we hebben gekend over artikel 1, maar ook over artikel 23 van de Grondwet.

Bovendien is het een complex onderwerp. Het gaat over veel verschillende groepen, over de vraag wat de identiteit van onze samenleving is, wat kernwaarden in onze cultuur zijn, over inburgering, over beheersing van de taal, over man-vrouw verhoudingen, maar ook over: de relatie tussen religie en politiek, de opkomst van de islam en over witte en zwarte scholen. Op al deze punten gaat de studie *“Investeren in integratie. Reflecties rond diversiteit en gemeenschappelijkheid”* uitgebreid in.

Het onderwerp dat wij vandaag op de agenda hebben staan, is voor onze samenleving niet alleen gevoelig en de aandacht trekkend onderwerp. Het is ook en vooral bepalend voor de toekomst van ons land.

Waar het CDA wil streven naar een betrokken samenleving, waarin respect, naastenliefde en verantwoordelijkheid centraal staan, is eenheid in de samenleving daarvoor een basisvoorwaarde.

In mijn boek "*Anders en beter*" heb ik dan ook de vraag gesteld wat gemeenschappelijke waarden dienen te zijn. Wat vormt de eenheid in al onze verscheidenheid? Die vraag zal indringend blijven. Ons land kent steeds meer culturele variatie en dat zal de komende decennia niet minder worden.

De vraag hoe moet worden omgegaan met culturele verscheidenheid speelt in alle landen van Europa. Zo kent Duitsland zijn woelige debat over de *Leitkultur* en is in Frankrijk sprake van hevige debatten over het seculiere karakter van de staat en zijn verhouding tot de islam. Hoe verhouden godsdienst en politiek zich tot elkaar en hoeveel ruimte moet worden geboden aan organisatievorming op ideële grondslag? De discussie over de AEL uit Antwerpen is hier een actueel voorbeeld van. Het zijn fundamentele vragen die de WI-studie niet uit de weg gaat: integendeel.

Ook om andere redenen is het integratievraagstuk belangrijk voor de toekomst in ons land. In het persbericht dat het rapport begeleidde, werd er ook op gewezen. Na 2010 zal de vergrijzing inzetten en de arbeidsmarkt – vooral voor hoger opgeleiden - krappere worden. Economisch is dat ongewenst omdat dit de lonen opdrijft, tot verplaatsing van economische bedrijvigheid leidt en zorg en onderwijs onder druk zet. Voor de integratie biedt deze ontwikkeling op de arbeidsmarkt echter wel kansen. Er komt ruimte voor migranten en allochtonen. Maar, dat geldt alleen als geïnvesteerd wordt in hun scholing, arbeidsparticipatie en er daarnaast sprake is van een niet vrijblijvend inburgerings-, scholings- en werkgelegenheidsbeleid.

Gebeurt dat niet, dan dreigt de situatie te ontstaan dat het tekort aan hoger opgeleiden blijft, terwijl er aan de andere kant werkloosheid en isolement is bij minder opgeleiden, waaronder dan veel allochtonen: een tweedeling op de arbeidsmarkt ligt dan op de loer die zich doorzet in de samenleving. Dat zou weer heel slecht zijn voor de integratie.

Deze analyse spreekt mij erg aan. Het geeft aan dat het CDA tijdig maatschappelijke vragen in kaart brengt, zodat er ook tijdig maatregelen kunnen worden genomen.

In mijn bijdrage wil ik kort stilstaan bij de rol van de godsdienst, het belang van kernwaarden en een 'niet vrijblijvend' inburgeringsbeleid.

Dat er weer meer aandacht is voor religie en politiek heeft enerzijds in positieve zin te maken met een hernieuwde aandacht voor waarden en normen, en anderzijds – maar dan vaak negatief geduid – met de groeiende betekenis van de islam. Ik maak mij zorgen over een tendens dat – weliswaar terechte – kritiek op excessen binnen de islam leiden tot een wens van beperking van godsdienstvrijheid in het algemeen. We zien dat bijvoorbeeld in de discussie over het bijzonder onderwijs.

Een seculiere overheid wordt dan gezien als de beste waarborg voor democratie en vrijheidsrechten.

Het moet echter zo zijn dat religie juist een aansporing is en een basis vormt voor democratie en vrijheidsrechten. Ook de Koran stelt dat godsdienst en dwang niet samengaan. Eenzelfde leefregel als in de joodse en christelijke cultuur.

Een leefregel die *vanuit de religie zelf* dus een basis geeft voor vrijheidsrechten en de gelijke behandeling van religies door de overheid. Waar die regel door geloofsgemeenschappen verinnerlijkt is, ontstaat

een stevige basis voor mensenrechten, voor gewetens- en godsdienstvrijheid. De studie van het WI geeft aan hoe groot de betekenis daarvan geweest is voor geschiedenis van staat en samenleving in Nederland.

Het is zeer zinvol om in die zin te spreken met de islamitische gemeenschap, zodat democratie en rechtsstaat verbonden raken of blijven met hun religie. Dat biedt een hechtere basis voor burgerschap en democratische gezindheid dan het geforceerd proberen religie uit het publieke domein te bannen.

Religie mag niet worden opgesloten in de nissen van de samenleving. Godsdienstvrijheid behoort tot de centrale verworvenheden van onze democratie. Daar moeten we niet aan tornen.

Het feit dat er wel eens misbruik gemaakt wordt van de vrijheid van drukpers of de vrijheid van vereniging en vergadering, geeft toch ook geen aanleiding die vrijheden zelf ter discussie te stellen?!

Daarmee zouden we niet de uitwassen beschadigen, maar juist dat wat ons het meest dierbaar is.

Alleen al daarom is het verstandiger met religies een basis te leggen voor democratie, vrijheidsrechten en solidariteit dan de betekenis van religie te miskennen en te ontkennen. Een dialoog tussen godsdiensten is daartoe nodig. De studie van het WI pleit daar terecht voor.

Bij alle noodzakelijke nuancerings blijft het rapport tegelijkertijd scherp: stromingen die zich niet verdragen met democratie en vrijheidsrechten, zoals de zogenaamde politieke islam, krijgen te horen dat zij niet stroken met de kernwaarden van de rechtsstaat.

Hier ligt een tweede winstpunt van de studie waar ik aandacht aan zou willen besteden: Zij onderneemt een poging om de kernwaarden van onze rechtsstaat te benoemen.

Culturen zijn altijd in beweging zijn, al was het maar omdat zij elkaar over en weer beïnvloeden. 'Anders en beter' voegt daar aan toe: "er is echter een aantal waarden die zo verweven zijn met de culturele identiteit, geworteld in eeuwenoude tradities, dat het onmogelijk is om deze af te leggen zonder de fundamenten van het maatschappelijk bestel aan te tasten." Het is goed dat de studie een poging doet om deze kernwaarden te benoemen, ook al omdat zij een rol in het beleid kunnen spelen. Ik wijs in dat verband op het beantwoorden van de vraag welke politieke instellingen al dan niet te tolereren zijn. Ik sprak al eerder over de AEL. En dan kunnen we constateren dat de criteria van de studie corresponderen met de ijkpunten die het Europese Hof aanlegt in zijn beoordeling van politieke organisaties. Het gaat dan bijvoorbeeld om de waarde van het menselijk leven – het unieke van de mens -, de gelijkwaardigheid van man en vrouw, de vrijheid van godsdienst, samenhangend met de scheiding tussen kerk en staat.

Ik wijs verder op de betekenis van kernwaarden voor het onderwijs tijdens inburgeringstrajecten en de vorming tot burgerschap, en op de rol die zij kunnen spelen in het onderwijs. U herinnert zich de discussie over de inspectie en het godsdienstonderwijs. Het voorstel van de commissie-Wienen om de kernwaarden in de onderwijswetgeving op te nemen en scholen te vragen er vanuit de eigen identiteit aandacht aan te besteden, zorgt ervoor dat scholen duidelijk maken waar zij in dit opzicht staan. Het onderwijs draagt zo bij aan burgerschap, terwijl scholen tegelijkertijd helder maken wie zij zijn. Een beter middel om mogelijke vooroordelen te bestrijden en onterechte vrees weg te nemen, is er niet.

Daarnaast stelt het rapport zeer terecht dat de democratische rechtsstaat niet alleen vrijheidsrechten garandeert en voor belangrijke bestaansvoorwaarden zorgt. De rechtsstaat *verwacht* ook iets van mensen. Het gaat daarbij om eisen die appelleren aan mensen om als verantwoordelijke leden van de samenleving te (kunnen) leven en daar een bijdrage aan te kunnen leveren. Zo is er de plicht om bijvoorbeeld in het eigen inkomen te kunnen voorzien, om voor kinderen en levenspartners te zorgen en om te voldoen aan de leerplicht. Aanknopend bij dergelijke plichten stellen de opstellers van het rapport terecht dat het integratiebeleid veeleisend mag en moet zijn. Integratie ontstaat niet op een koopje. Immigreren is meer dan het ontvangen van een paspoort of een verblijfsvergunning. Wie dat alles er niet voor over heeft, moet zich terdege afvragen of dit land wel de plaats van zijn bestemming is.

Ik zeg dit niet om zo immigratie te blokkeren, maar om integratie te laten slagen!

Elementen uit het huidige Strategische Akkoord moeten dan ook onverkort terugkomen in het akkoord waaraan nu wordt gewerkt met de PvdA.

Ik denk dan bijvoorbeeld aan de inkomens- en leeftijdseisen voor gezinshereniging- en vorming.

Maar dit rapport van het WI bevat ook een aantal nieuwe voorstellen die ik graag zal inbrengen in de onderhandelingen.

Ik denk dan bijvoorbeeld aan de opmerkingen over taalbeheersing in relatie tot de keuringspraktijk van de WAO: het niet spreken van Nederlands is geen criterium voor arbeidsongeschiktheid.

Een ander belangrijk voorstel is dat van de schakelklassen. Het niet laten dobberen van nieuwkomers maar apart en gericht lesgeven. Op die manier kunnen onderwijsachterstandsgelden veel effectiever worden ingezet.

De vele voorbeelden van allochtonen die er in geslaagd zijn een succesvolle plek in de Nederlandse samenleving te verwerven bewijst dat de kansen er wel degelijk zijn. We moeten en mogen mensen dus toerusten en aansporen om die kansen te benutten!

Tot slot: ik heb respect voor de opstellers van het rapport. Het integratievraagstuk wordt in een breder perspectief geplaatst, terwijl het geheel toch niet blijft steken in visies en analyses. Dat blijkt wel uit de vele beleidsvoorstellen.

Ik vind het ook zeer terecht dat de partij het komende jaar zal debatteren over integratie. Daaruit spreekt ook het besef dat bij dit veelzijdige en gevoelige onderwerp het onmogelijk is om laatste woorden te spreken. In die zin zien de opstellers dit rapport ook als aanzet voor een debat en niet als de ultieme studie. Ik verwacht veel van de discussies die zullen gaan plaatsvinden.

Een debatterende partij is een levende partij. Democratie leeft immers bij de gratie van de inbreng van velen.

++